

- Рецензията е публикувана в сп. Българистика/Vulgarica, 2003, кн. 6, с. 91-93 -

- Марияна Витанова -

САМОКОВСКИЯТ ГОВОР

- Донка Вакарелска-Чобанска. Трудове по българска диалектология и история на българския език. Кн. 1. Академично издателство "Проф. Марин Дринов, София 2002. -

По повод 60-годишнината от създаването на Института за български език при БАН Академичното издателство "Проф. Марин Дринов" отпечата първата книга от новата поредица "Трудове по българска диалектология и история на българския език", която е продължител на традицията на издадените в периода 1964-1984 г. 12 тома "Трудове по българска диалектология". Начало на поредицата поставя монографията на Д. Вакарелска-Чобанска "Самоковският говор". Авторката, дългогодишен изследовател на българските говори и участник в многобройни теренни експедиции за събиране на диалектни материали, завършва своя труд още през 1986 г. Монографията представлява пълно описание на говора на 26 села от бившата Самоковска околия на различни езикови равнища - фонетика, морфология, словообразуване, акцентни особености, лексика.

В уводната част авторката обяснява как е възникнал интересът ѝ към самоковския говор. Още като студентка, събирайки материал за курсова работа върху местната топонимия, и по-късно като участник в създаването на Българския диалектен атлас, тя се сблъсква с интересни диалектни особености, които я довеждат до идеята за по-задълбочено и цялостно описание на говора. В увода са дадени и кратки исторически и демографски сведения за района, посочени са някои публикувани проучвания за отделни селища в Самоковско, приложен е списък на информаторите. В тази част Вакарелска изброява накратко характерните фонетични, морфологични, акцентни и лексикални черти, които определят принадлежността на самоковския говор към централните

югозападни диалекти. Подчертава се също, че самоковският говор не е напълно единен във всяко отношение диалект. За редица явления например селата Марица, Радуил и Гуцал се доближават повече до ихтиманския говор, а селата от Палакарийския подрайон се свързват често с особеностите на западнософийския и пернишкия диалект.

Фонетичните особености на самоковския говор са проследени в тяхното съвременно състояние и исторически развой. Както отбелязва авторката, тъй като е налице близост на говора с книжовния език във фонетично отношение, вниманието ѝ е било насочено главно върху дистрибуцията на гласните и съгласните фонемии и възможностите им за съчетаване в началото и средата на думата, илюстрирани и с таблици. Представени са рефлексите на по-характерните старобългарски гласни: стб. ъ - а (*ба̀чва, даш, ка̀сно, лажѝца, рѐкал, пѐкал*), ѓ (*ба̀чва, вѝнка, ка̀ко̀ф, та̀ко̀ф, мо̀зок, во̀сок*); стб. ь - е (*тѐмно, лѐко, стѐмни се, ко̀тѐл, о̀вѐн, бо̀лен, глѐда*), а (*та̀нѝк, даш*); стб. ж - а (*га̀ска, дап, зап, ра̀ка̀ф*) и у (*му̀ка, су̀т*); стб. ѡ - е (*зѐт, клѐтва, ѐчемѝк, мѐсец*), стб. ѣ - е (*бѐл, лѐп, снѐгѝ, две*) и др. Проследени са и наследниците на старобългарските съчетания шт, жд - *ка̀шта, срѐшча; вѐжди и вѐжци; чрѝ, чрь - црѝн, црѝвѝн*; стб. рѝ, рь - *крѝф* и *крѝв*, стб. лѝ, ль *жлѝт* и *жлѝт* и др., както и някои комбинаторни промени.

В раздела "Морфология" е разгледано формообразуването при имената и глаголите, отделено е внимание на неизменяемите части на речта. Независимо, че падежните остатъци в самоковския говор вече са силно ограничени, при роднинските названия от мъжки род се срещат някои генерализирани стари акузативни форми, напр. *дѐда, чѝча, ук'а̀, на̀на, ба̀йа - Дѐда ти ту̀ка ли е; Ук'а̀ ми е от мѐне ѝн; Видѝх се с на̀на Стойа̀н* и т.н. Членната морфема при имената е -о - *снѐгѝ, ру̀чо̀ко, ста̀рѝо, ма̀лѝо, прѝвѝо, фтѝрѝчкѝо* и т.н. В говора функционират

числителни имена *двой, трой* (наследници на старобългарските форми *дъвои, трои*) за означаване на чифтни предмети - *двой волдове, трой гашти*, числителни за приблизителен брой от типа *два-тройца, три-четвърцица*, умалителни бройни облици *еднџко, двџчки, трџчки* или *еднџнко, двџнки, трџнки*. Разгледани са многобройните форми при отделните групи местоимения, като най-голямо разнообразие се наблюдава при личните (срв. *ѝа, ѝас, ѝазека, мѝне, мѝнека, он, онѝ, нѝй, ней* и т.н.). При описанието на глаголната система са проследени категориите вид, време, наклонение, както и неличните глаголни форми. Като западен говор и за самоковския е характерно отсъствие на минало несвършено деятелно причастие. Неизменяемите части на речта са разгледани обстойно и са представени с богат илюстративен материал, като особено внимание е отделено на наречията и предлозите. Показани са интересни адвербиални форми от различните семантични групи (*вѝзден, сѝнош, дѝчас, допатѝ, тѝчка, тѝтики, нѝспат-вѝспат, навѝм, зѝдечки, глѝвечки* и др.), проследени са функционалните особености на предлозите в говора.

В раздела "Словообразуване" е изнесен словообразователния инвентар на пълнозначните части на речта.

На ударението в самоковския говор е посветена самостоятелна глава "Акцентология". Направен е опит да се проследят акцентните промени в парадигмите на съществителните, прилагателните и глаголите.

Особено приносна е частта, представяща лексикалната система, което е свързано и с дългогодишния интерес на Вакарелска към проблемите на диалектната лексикология. Богатият и интересен материал е разпределен в няколко семантични групи, в рамките на които са обособени и различни подгрупи. Събрани и описани са различни интересни названия от областта на неживата и живата природа, предмети от бита, названия, свързани с човека като биологично и обществено явление, неговата стопанска дейност и обществен живот.

Тук бих добавила, че Академичното издателство "Проф. Марин Дринов" подготвя за печат и "Речник на самоковския говор", в който Д. Вакарелска е включила събраните от същите информатори 9000 диалектни лексеми. След отпечатването на речника самоковския диалект ще бъде представен в своята пълнота.

В заключителната глава е потърсено мястото на самоковския говор в системата на българските диалекти.

Приложените карти демонстрират лингвогеографски някои диалектни различия между отделните села, обединени в понятието самоковски говор.

Разгледаната монография има важно значение за българската диалектология. Трудът обогатява представите за диалектното многообразие на българския език и представлява интерес както за специалисти - езиковеди, етнографи, етнологии и др., така и за по-широка читателска аудитория.

ст.н.с. д-р Марияна Витанова